

ÜLKEMİZDE GÖÇ VE EĞİTİM SORUNLARI

Mahmut TEZCAN*

GİRİŞ

Göç olgusu, ülkemizin her zaman gündeminde olan bir konudur. Özellikle 1940'lı yıllarda yoğunlaşan göçler, Türkiye'nin toplumsal değişmesinin hızlandığı yıllardır. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerimiz, o yıllarda yoğun göç hareketlerine sahne olmuşlardır. Göç, çok yönlü bir olaydır. Kuşkusuz eğitim yönünden de pek çok sorunlar ortaya çıkmıştır. Aileyi etkileyen iç göçler, özellikle örgün eğitimde sorunların biriktiği alan olmuştur. Daha sonraları 1960'lı yıllardan sonra ise, ülkemizin gündemine dış göçler girmeye başladı. Kitlesele halde yurtdışına çıkan kırsal kesimli vatandaşlarımız, çocuklarını da yanlarına aldırınca bu kez, gittikleri ülkede onların eğitim sorunları ile karşılaştılar. Böylece Türkiye, işçi çocuklarının eğitimi konusunda gidilen ülkelerle çeşitli anlaşmalar yaptı.

Böylece, hem iç, hem de dış göçler eğitim yönünden sorunlar doğurmuştur.

I. İç Göçler ve Eğitim Sorunları

Ülkemizde yurt içindeki göçler, daha çok kırsal kesimden büyük kentlere doğru olmaktadır. Yurtiçi göçlerin eğitim açısından doğurduğu sonuçları iki yanlı düşünmek gerekir.

A- Olumlu Yan

Göç eden aileler bakımından olaya olumlu bakmak mümkündür. Çünkü kırsal kesimde ilkokul ötesi öğrenim olanakları ya yok ya da çok sınırlı düzeydedir. Böylece aileler kente gelince çocuklarını temel eğitim ötesi okullara gönderebilmek olanakına kavuşmaktadırlar. Esasen kente göç nedenleri arasında çocukların okutulması isteği de yer almaktadır. Gecekonduvardaki halk çocuklarının özellikle yüksek öğrenim yapmalarını istemektedirler (Alpar, Yener, 1991: 79).

* Prof. Dr. A.Ü. Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Başkanı.

Ankara, İstanbul ve İzmir gecekondularındaki veliler, erkek çocuklarının doktor, mühendis, avukat, subay gibi geleneksel ve fazla kazanç getiren meslekleri seçmesini istemişlerdir. Aynı araştırmada kızlar için yine başta doktorluk, ikinci sırada ise öğretmenlik, daha sonra hemşirelik ve ebelik ve avukatlık yer almıştır (Alper-Yener, 1991: 80).

B- Olumsuz Yan

Olayın ikinci bir yönü, olumsuzdur. Çünkü iç göçler, eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Kalabalık sınıflarda eğitimin niteliği düşmektedir. Nüfusumuzun hızla artışı da eğitimde nitelik değişmesine yol açmaktadır. Her yıl 1.300.000 çocuk, ilkokul kapılarını zorlamaktadır.

Ülkemizdeki hızlı nüfus artışı, eğitime giderek daha fazla kaynak ayrılmasını gerektirmiştir. Fakat kişi başına eğitim harcamalarında yeterli düzeye erişilememiştir. Binde 22'ye ulaşan yıllık nüfus artışı eğitim için ayrılan kaynakların tamamının alt yapı hizmetlerine gitmesine yol açmaktadır. Bu nedenle eğitimde niteliğin artırılmasına varılamamaktadır.

1990 yılı sayım sonuçlarına göre kentlerdeki nüfus, % 59'a yükselmiş, köyde yaşayanların toplam nüfus içindeki oranı % 41'e düşmüştür. Bunun sonucu, büyük merkezlerde yoğunlaşan eğitim istek ve gereksinimi, büyük oranda artmıştır (Ayaz, 1993: 38).

Göç nedeniyle öğrenci sayısı 11'in altına düşmüş 2046 ilkokul ve 21 ortaokul; öğrenci sayısı 11-20 arasında değişen 6034; ilkokul ve 74 ortaokul bulunmaktadır. Yine, öğrenci sayısındaki hızlı düşüş nedeniyle son üç yılda 2180 ilkokul ile 43 ortaokul, öğretime kapanmıştır. (Ayaz, 1993: 38).

Göçlerden önce kırsal kesimdeki okullar eğitim yükünü paylaşmakta idiler. Oysa bugün hızlı göçler nedeniyle kırsal kesimdeki çocukların yükünü de kent okulları üzerlerine almış durumdadırlar. Bu durum, okul, öğretmen, araç-gereç sayısının yetersizliğine ve öğrencilerin başarısızlığına yol açmaktadır.

Yurt içi göçler, sadece kırsal kesimden kentlere doğru olmayıp, bir kentten başka bir kente doğru da olmaktadır. Bu da memuriyet dolayısıyla, tayinler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durumda gençler, yer değiştirmeden dolayı yeni çevreye, okula, arkadaşlarına ve öğret-

menlerine belirli bir süre uyum sağlayamamaktadırlar. Bu husus da onların akademik başarılarını olumsuz olarak etkilemektedir.

ÖNERİLER

a) Kentler arası göç eden ailelerin çocuklarının okul değiştirmelerinden kaynaklanan arkadaş grubu, yeni çevreye, okula, öğretmenlere intibaksızlıklarına okullardaki rehberlik hizmetlerinin ilgi duyması ve bu konuda öğrencilere yardımcı olması gerekmektedir.

b) Büyük kentlere göç eden ailelerin, okul nüfusunu aşırı derecede arttırmaları nedeniyle okul sayısı, araç-gereç sayısı ve öğretmen sayısının gerek kamu kesimince, gerekse özel kişilerin yardımlarıyla artırılması, teşvik edilmesi gerekmektedir. Varlıklı ailelerimizin okul yapma çabalarını şükranla karşılıyoruz. Fakat, aşırı nüfus artışı karşısında vatandaşların bu yardımları da yetersiz kalmaktadır. Bu konuda doğurganlık oranının azaltılması önerisi ilk akla gelen çözümdür.

c) Nüfusun büyük illere göçünü engelleyecek, yurt çapında dengeli bir kentleşme politikasının titizlikle takip edilmesi gerekmektedir.

d) Büyük kentlerin gecekondü yörelerindeki eğitimin klasik eğitimden çok, meslekî ve teknik eğitim ağırlıklı bir biçime konulması gerekmektedir. Esasen yapılan son gecekondü araştırmalarında veliler, genel eğitimden sonra, çocuklarının endüstri meslek liselerine gitmelerini istemektedirler. (Alper-Yener, 1991: 79).

e) Gecekondü yörelerinde gecekondü sâkinlerini kente intibak ettirecek örgütlerin kurulması teşvik edilmelidir.

f) Bu gecekondü yörelerindeki eğitime ağırlık verilerek, okula devam, kız çocuklarının okullandırılması ve kimsesiz çocukların okullandırılması önlemlerine öncelik verilmelidir.

II. Ülke Dışına Göçler ve Eğitim

Kırsal kesimden ülke dışına göç eden ailelerin çocuklarının eğitimi, gidilen ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Eğer gidilen ülke ile kültürel anlaşmalar varsa, özellikle işçi çocuklarının eğitimi, gidilen ülkede belirli derecede bir çözüme bağlanmaktadır. Fakat yine de yurt dışında okul programlarında Türk kültürünün, Türkçenin yetersiz öğretildiği bir gerçektir. Türk öğretmenlerin nitelikleri de bu hususta rol oynamaktadır. Yabancı ülkede kendi kültürümüzü bu öğrencilere yeterince verememek, eğitimin önde gelen sorunu olmaktadır.

Yurtdışına giden işçiler, genellikle yüksek gelir ve tasarruf olanağı nedeniyle gitmişlerdir. Bu nedenle gerek kendilerinin eğitimi (daha ileri bir eğitime devam ve yeni meslekî beceriler kazanma) gerekse çocukların eğitimi, daha sonra ele alınması gereken konular olmuştur.

Yurtdışına giden göçmen işçilerin çocuklarının eğitimi iki grupta ele alınabilir:

1- İşçi çocuklarının bir ebeveyn ile ya da akrabalarıyla Türkiye'de kalmaları;

2- Yurt dışına gidip orada bir süre okuduktan sonra Türkiye'deki akrabaları yanına gönderilen çocukların eğitimi.

Araştırmacılar, göçmen işçi çocuklarının yabancı ülkelerin eğitim sistemi ile başarılı bütünleşmelerinin uygulanamamasına değinmektedirler. Bunun nedeni, okul programları ile dil farklılaşmasıdır. Ayrıca çocukların ailelerinin eğitsel ve kültürel konumları da bu hususta rol oynamaktadır. Yetersiz çalışma olanakları, ailenin kalabalıklığı gibi toplumsal koşullar, çocukları etkilemektedir.

Yurt dışında doğan ya da çok küçük yaşta yurt dışına giden çocuklar, sonradan giden çocuklara oranla gittikleri ülkenin eğitim sisteminde daha çok yararlanmakta ve başarılı olmaktadır (Tathdil, 1987).

Yurt dışındaki işçi çocuklarından kızların durumu erkek çocuklara oranla daha avantajlıdır. Özellikle kırsal kesim kökenli eğitim düzeyi düşük işçiler, kızlarının eğitim gereksinimlerini karşılayamamaktadırlar. Kızların evde diğer kardeşlerine bakmaları ve ev işleri yapmaları tercih edilmektedir (Tathdil, 1987).

F. Almanya, Hollanda Belçika ve Avusturya'da Türk işçi çocukları için özel sınıflar kurulmuştur. (Tathdil 1987). Avrupa Konseyi tarafından önerilen özel sınıflar, okul yaşındaki göçmen işçi çocuklarının eğitsel bütünleşmeleri için, işçi alan ülkelerin gerçekleştireceği önlemlerden birisidir. Bu uygulamada çocuğa, normal yaş grubu sınıfına katılmadan önce, bulunduğu ülkenin dilinin yoğun biçimde verilmesi, yaş ve akademik durumuna göre kendi ana dilinde eğitim verilerek eğitimdeki başarı şanslarının artırılması ve normal sınıflarda okutulan bazı konuların öğretilmesi öngörülmüştür. Yukarıda belirtilen ülkelerde işçi olarak çalışan bazı eski Türk öğretmenler, yerel yönetimlerce geçiş sınıfı ya da hazırlık sınıfı olarak adlandırılan sınıflarda öğretici olarak atanmaktadır. Bu öğretmenlerin görevi, çocuklara Türkçe öğretmek, öğrencilerin yaş grubu sınıfına hazırlanmalarına yardım etmektir.

Fakat uygulamada bu bursların süresi uzamaktadır. Çocuklar, 1-2 yıl yerine, 4-5 yıl aynı sınıfta kalmaktadırlar. Hatta bazı Türk çocukları, zorunlu eğitim yıllarını bu sınıflarda tamamlayarak hiçbir sertifika almadan, okullaşma yaşı dışına düşmektedir. Çocuklar, zorunlu eğitimi hiç bir beceri kazanmadan bitirmektedirler. Bunların büyük bir kısmı, mesleksel eğitim kurslarından yararlanamamaktadırlar. Federal Almanya'daki bazı eyaletler, Alman çocuklarının eğitim programlarından göçmen çocukların yeterince yararlanamadığı kanısına vararak onların özel eğitim programlarında eğitilmelerini savunmuşlardır. Böylece göçmen işçi çocuklarını normal sınıflardan ayırmışlardır. Bu uygulama hem bir bütünleştirme, hem de bir ayırma politikası olarak görülebilir. Alman dilindeki okul programlarını sürdüremeyen göçmen çocuklar için özel destek sınıfları açılarak, Alman eğitim otoritelerinin denetimini altında ana dilleri ile öğretim yapılmıştır.

Okuyamayan erkek çocuklar, kendi ailelerince bir işe girmeye yönlendirilmektedir. Onlara meslekî bir beceri kazandırma çabası ikinci plana itilerek, aile tasarrufu ön plana çıkarılmaktadır.

Ana okullarından yararlanma da göçmen çocuklar için söz konusu değildir (Tezcan, 1987). 0-6 yaş arasındaki göçmen işçi çocuklarının % 95'i okul öncesi eğitime devam etmemektedir. Göçmen ailelerinin bu tutumlarında çeşitli nedenler rol oynamaktadır. Birinci neden, bu okullarda çocuklarına dinsel telkinlerde bulunulacağı korkusudur. İkinci husus, aile bütçesine ek bir yük getirmesidir. Almanya'da okul öncesi anaokullarının çoğu, Protestan ya da Katolik kilisesi tarafından işletilmektedir. Böylece işçiler, çocuklarının Hristiyanlaştırılacağı korkusuna kapıldılar. (Şen, 1993: 35) Bununla birlikte, 1980'lerin ikinci yarısında Türk çocuklarının okulöncesi eğitiminde bir iyileşme oldu. Örneğin 1986 yılında Türk çocukları arasında Alman anaokullarına gidenlerin oranı % 68'e ulaşmıştı.

Çıraklık eğitimi için Türk gençlerine yer bulmak zorlaşmıştır. Bunda iki Almanya'nın birleşmesi rol oynamıştır. Doğu Almanya'dan gelen gençlere çıraklık eğitiminde yer sağlamaya Alman işverenler öncelik tanıdı. (Şen, 1993: 37)

Göçmen işçilerin yetersiz eğitsel konuları, çocuklarına ev ödevlerinde yardımcı olmayı da engellemektedir. Pek çok aile, çocuklarının eğitim sorunlarını tartışmak için öğretmenlerle ilişki kurmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun da nedeni, yabancı dil yetersizlikleri ve çekingenliktir.

Bir sorun da, Türkiye'ye tatile gelen işçi ailelerinin, çocuklarını da yanlarında getirmeleridir. Orada okul sürerken çocuk buraya gelmekte ve eğitimi aksamaktadır.

Bir başka sorun da, ailelerin normal okullardan çok, çocuklarını Kur'an kurslarına göndermeleridir. Bu kursların öğreticilerinin de genellikle din bilgisi olmayan kimselerden oluşu, sorunu büsbütün tehlikeli boyutlara çekebilmektedir. Örneğin mesleği kasap olan bir kişi, Kur'an öğretmektedir.

Göçmen işçilerin oturdukları evler de yetersizdir. (Tezcan, 1987) Çocuklar çoğu kez ev ödevlerini yapacak ve ders çalışacak ayrı bir odaya sahip değildirler. Bu evler ayrıca, kalabaktır. İyi evler ise bu işçiler için pahalı gelmektedir. Yüksek kira parasını ödeyememektedirler.

Oraya Türkiye'de bir süre okuduktan sonra giden çocuklar, dil güçlüğü çekmekte, kendi yaş grupları düzeyindeki okul programlarını takip edememektedirler. Ayrıca bu çocuklar, Türk işçilerin yoğun olduğu yörelerde yaşadıkları için, Alman çocuklarla ilişki içerisinde olamamaktadırlar.

Bu çocuklar, zamanlarını okul dışında geçirmekte, yalnızlığa, aşağılık duygusuna kapılmakta, sanayi toplumuna uyum sağlayamamaktadırlar.

Bir başka sorun, okul ve aile arasındaki çatışma sonucu çocukların güçlük çekmeleridir. Okul çevresinde çocuklar, buldukları toplumun davranış normlarına uyum sağlamaya çalışırken aile çevresinde tamamen farklı etnik grubun kültürel değerlerini ve normlarını özümsemeye zorlanmaktadır. Bu çelişkili durumlar, çocuklarda kimlik bunalımına yol açmaktadır. (Tezcan, 1987: 8-9)

Oradaki öğretmenlerin nitelikleri de bu çocuklar için uygun değildir. Türkiyeden giden ya da orada yerel yönetimlerce atanan öğretmenler, hazırlık sınıflarına göre hazırlanmış değildirler. Dilbilgisi ve yabancı işçi çocuklarının eğitimi için yetiştirilmiş değildirler. Bu nedenler onların başarısını düşürmektedir. Dağınık olarak yerleşmiş aileler böyle öğretmenlerden ve hazırlık sınıflarından yararlanamamaktadırlar (Tathdil, 1987).

Yurt dışından dönen ailelerin çocukları ise yine eğitim sistemine dil yetersizliği ve kültür yetersizliği nedeniyle uyum sağlayamamaktadırlar (Tezcan, 1987). Bunlar için M.E. Bakanlığı uyum kursları açmıştır. Fakat bu kursların da yeterince işlevsel olmadığı görülmüştür. (Tezcan, 1987: 71-73) Çocuklar kurslarda derslere boğulmuş, ülkeyi

tanıma ve Türkçeye ağırlık verilememiştir. Bazı okullarda bu çocuklar için bazı dersler bakımından özel kurslar açılmış olmakla birlikte, bu kurslar da etkin olarak uygulanamamıştır. Çünkü öğrenciler öğretimin devam ettiği sırada bu kurslara devam edememişlerdir.

Kesin dönüş yapan çocuklar, okullara yerleştirilirken de madur olmaktadır. Özellikle çok küçük yaşlarda yurt dışına giden ya da orada doğan, yeterli derecede Türkçe okuma-yazma bilmeyen öğrenciler, yaş ve eğitim düzeyinin altındaki sınıflara yerleştirilmektedirler. Böylece çocuklar bir iki yıl kaybetmektedirler. Ayrıca çocuk alt sınıfa yerleştirilince, ilgisi azalmaktadır.

ÖNERİLER

a) M.E.B.'nin açtığı uyum kursları, daha işlevsel duruma getirilmelidir. Özellikle kurs süresi uzatılmalı, ya da bir yıllık uyum kursu biçimine dönüştürülmelidir.

b) Okul psikologları ve rehberleri, yurt dışından dönen öğrencilerle uyum konusunda birinci derecede sorumlu tutulmalıdırlar.

c) Göç edilen ülkelerle yapılan anlaşmalarda Türk kültürüne ağırlık verilmesine çalışılmalıdır. Ayrıca iki ülke, çocukların eğitimi konusunda ayrıntılı anlaşmalar yapmalı, her iki ülke de bu konuda yardım taahhüt etmelidirler.

Avustralya ve Almanya'daki okullarda uygulanan "Türk dili ve kültürü" biçimindeki uygulamayı olumlu karşılıyoruz. Yalnız bu konuda bir el kitabına gereksinim vardır.

Ülke içindeki göçün eğitimle ilgili sorunlarının çözümü açısından ise sekiz yıllık okul uygulamasının olumlu gelişmeler yaratacağı inandığımız.

KAYNAKLAR

- Tezcan, Mahmut. Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları Ankara, 1987.
- Alpar, İstiklal, Yener, S.: Gecekondu Araştırması. Ankara, 1991, DPT Yayını.
- Tatlıdil, Ercan.: "Yurt Dışında Çalışan İşçi Çocuklarının Yurt Dışında ve Yurda Dönüşlerinde Eğitim Sorunları". Seminer, Sayı 5, 1987, İzmir, Ege Üni. Yayını.
- Milli Eğitim Bakanı Nevzat Ayaz. T.B.M.M. 1994 Yılı Bütçe Raporu 21 Aralık 1993. M.E.B. Yayını.
- Şen, Faruk-Koray Sedef: Türkiye'den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri 1993, Önel-Verlag.